תלמוד בבלי · אחרונים · אור הישר · מסכתות קטנות

אור הישר על מסכת דרך ארץ רבה

הרב שמואל יצחק הילמן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור הישר על מסכת דרך ארץ רבה

הרב שמואל יצחק הילמן

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-הישר-על-מסכת-דרך-ארץ-רבה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 5
פרק ג 5
פרק ד 6
פרק ה 6
פרק ו 6
פרק ז 7
פרק ח 7
פרק ט 7
פרק י 7
פרק יא 7

פרק א

זו שאלה שאל ר' יוסי בן תדאי איש טבריא את ר"ג מה אשתי שאני מותר בה אני אסור בבתה אשת איש שאני אסור בה א"ד שאהיה אסור בבתה א"ל צא ופרנס לי כהן גדול שכתוב בו כי אם בתולה מעמיו ואני אפרנס לך כל ישראל ד"א אין דנין דבר לעקור בו דבר מה"ת ונדהו ר"ג ע"כ, פי' לפי הק"ו שיהיה אסור בבת אשת איש מפני שהוא אסור באמה, א"כ לא יוכל שום איש ישראל לישא רק בת אלמנה וגרושה שמותר באמה, ולזה שפיר השיבו ד"ג הלא גזה"כ היא על כהן גדול שישא רק בתולה, ולפי הק"ו דידך מהיכן יקח את הבתולה הלא אם היא בת אלמנה וגרושה אסור באמה, אמנם בנחלת יעקב בשם המפרשים נדחק בתשובת ר"ג אדנין דבר כו' ע"ש, ולדעתי נראה בפשוטו דהשיבו מש"כ הט"ז בחו"מ סי' ב' ובאו"ח ס"ס תקפ"ח וביו"ד ר"ס קי"ז דכל דבר שהתירה התורה בפירוש אין כח ביד חז"ל לאסור ע"ש, וה"נ הא דהתירה התורה בתולה לכה"ג, היתר זה הוא הכרח על ביטול הק"ו לאסור לכל ישראל, ואין נ"מ בין תשובה הראשונה לשנייה רק בלשון שלא א"ל צא ופרנס כו' רק אין דנין, ובעיקר דברי הט"ז ע' מה שהאריכו בזה בחו"י סי' קמ"ב ובשעה"מ פ"ה ה"ה מיסוה"ת ופ"ב מה' שופר ובח"ס חי"ד סי' ע"ג וסי' ק"ט.

כן נדחק בגח"י מדוע נדהו ר"ג והביא שהילקוט בפ' אמור לא גריס לה ע"ש, ולעד"נ דאדרבה מפני הסיום דנדהו ר"ג הובא כל הענין בש"ס אע"ג דאין אנו למדין מהשאלה והתשובה מאומה, רק להורות דאע"פ שק"ו ניתן לדרוש מעצמן אף לשיטת רש"י בסוכה ל"א ע"א וע"ש תוד"ה ור"י, מ"מ לא בדרך זה, דאם היתה בדעת תורה לאסור לכל ישראל כל הנשים שבעולם זולת בת אלמנה וגרושה שמותר גם באמה, אז בדבר גדול כזה המקיף כל חללו של עולם בכל הדורות מאז נתן הקב"ה תורה לישראל לא היה ממתין בדבר האיסור עד שילמדו רבנן לאסור מדין ק"ו, אלא האיסור היה מבואר בתורה מפי הגבורה, ומהעדר האיסור שמעינן ההיתר. אולם ר"ג על שאלתו זאת השיבו בחכמתו שההיתר גופו מבואר בתורה, אולם לבל יתרגל בדרשות קלין וחמורין כאלו הנובעין רק משכל האנושי ולא בדעת תורה, על זה נדהו ר"ג, ומסדר הש"ס השמיענו לדורות שאין למדין ק"ו כזה.

אמנם בעצם הק"ו אני נבוך. הרי בזולת ההנחה מה אשתי שאני מותר בה לא הוה מידרש ליה הק"ו וכל כמה שבלתי מוסכם שאשתו צריכה להיות דוקא בת אלמנה וגרושה הרי היא ג"כ בת אשת איש ואיך הוא מותר בה, כן בנוגע לאשת חבירו הרי היתה מותרת לו לולא עביד בה חבירו פעולת הקידושין והיא סיבה מן הצד ואה"נ דגם בתה של אשת

איש תיאסר אחרי מעשה הקידושין של חבירו, וקודם הקידושין כאמה כבתה שתיהן מותרות לו כאשר הותרה לו אשתו, ובשביל היתר שלשתן אליו בזולת הקידושין חדית רחמנא בבת אשתו, לאסרה עליו גם בהיותה פנויה להוציאה מכלל שלשתן שתן הנ"ל, וצ"ע כעת.

פרק ב

עוצרי פירות ומפקיעי שערים ומקטיני איפה ומגדילי השקל ומלוין בריבית עליהם הכתוב אומר נשבע ה' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם, ובשאילתות ר"פ ויגש קאמר עלה ומאן דעביד הכי לא הוה ליה מחילה לעולם.
שם בשביל ד' דברים המאורות לוקין על כותבי פלסתר ועל מעידי עדות שקר ועל מגדלי בהמה דקה ועל קוצצי אילנות טובים, והנה כבר הקשו גדולי המפרשים הלא ליקוי המאורות הוא בטבע וחשבון ואין זה ענין לגרם עבירה ובע"כ שיש בזה מליצה תלמודית, ונלע"ד עפ"מ דמאז מעולם נמצאת עינא בישא מכלל העם על גדולי ישראל ומנהיגיהם, ועדת קרח ושונאי דוד מלך ישראל יעידון ויגידון על הנחה זו, ובני קרח לא מתו בכל זמן ועידן עד היום הזה' ועל פרט זה המליצו חז"ל המאורות לוקין, הם מורי ומאורי ישראל בכל הדורות שסיבת לקותם באה מן ד' כתות מגרי ריב ומדון, האחת כותבי פלסתר, הם עושים במחשך מעשיהם רק ע"י כתיבת פלסתר בעתונים ירחונים וכהנה. למעלה מהם הבאים גם בפומבי לנוכח ומעיזים להעיד עדות שקר בפניהם למען השפיל כבודם, ויש עוד כת המעפילים לעלות בפעולות ממשיות להגדיל בעיני ההמון אנשים קטני ערך להקטין עי"ז חשיבות של גדולי הערך באמת, ועל כת זו המליצו חז"ל שהם מגדלים בהמה דקה לליקוי המאורות, והכת הגרוע שבכולן הן, שלא יניחו לבתחילה לבעלי הכשרון המצוינים שבעמנו להתגדל בדרכי התורה והיראה, רק בעודם באבם עושים כל טצדקי לנתקם מעסק תוה"ק ולהעבידם בשדמות זרים, ועליהם אמר הכתוב שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי, ומה נמלצו על אלו מליצת חז"ל קוצצי אילנות טובים, השי"ת ישמור לגדולי תורה הנאמנים מארבעה אבות נזיקין אלו.

פרק ג

ומה עתיד להיות רימה ותולעה שנאמר אף כי אנוש רימה ובן אדם תולעה ר"ש אומר רימה בחייו ותולעה במותו רימה בחייו אלו הכנים ותולעה במותו זהו שמרחיש במותו, והנה דעת ר"ש דהכא הוא דעת ר"א בן יעקב באבות דר"נ סי"ט, ובמד"ר קהלת פ"ה

בפסוק ברבות הטובה הוא בשם ר' יהודא הנשיא, וע' תוס' שבת י"ב ע"א ד"ה שמא ובהעמק שאלה לשאילתות פ' יתרו סי' נ"ו אות ג.

פרק ד

וכיון שראה אברהם אבינו את מלאכי השרת ראתה שכינה ועמדה למעלה הימנו אמר להם רבותי המתינו עד שאפטר משכינה כו', ע' ב"ר פמ"ח ובמפרשים שם.

פרק ה

לעולם אל יפטר אדם לא מאצל רבו ולא מאצל חבירו אא"כ נפטר ממנו ונוטל הימנו רשות כו', ע' ב"ר פמ"ז סי' ו'.

פרק ו

ומעשה בשמעון בן אנטיפטרס כו' הלך ומצאו על פתח ביתו א"ל שלום עליך רבי א"ל שלום עליך רבי ומורי כו', הנה מה שכ"א קרא לחבירו רבי מובן לפ"מ דמשמע דגם הבעה"ב היה גדול בתורה כדאמר ישבו ועסקו בתורה עד הערב, אולם מדוע הוסיף השני לאמר ומורי, וכה"ג בברכות ד"ג ע"א דאליהו אמר לר' יוסי שלום עליך רבי ור"י השיבו שלום עליך רבי ומורי, הלא התוס' בנזיר ד"כ סע"ב כתבו דשאילת שלום תלמיד לרב הוא רק שלש תיבות ועמש"כ בחידושי שמה, אכן לפ"מ דמשמע הכא אפ"ל דזהו גופה מהלכות דרך ארץ, דאם הראשון אמר שלום עליך רבי, מהנימוס והנכון לפני השני להוסיף תיבת ומורי, דאל"ה נראה כמי שחוזר רק לדברי הראשון, ובלתי ניכר ההכרה וההוקרה מצד השני אל הראשון אם איננו מוסיף מדיליה מאומה כנלע"ד.

שם מכאן א"ר יהושע מימי לא נצחני אדם אלא אשה זו ותינוק ותינוקתא כו', ע' עירובין נ"ג ע"ב ובמד"ר איכה פ"א סי' י"ט.

שם ולא ישתה אדם כוסו בבת אחת ואם שתה ה"ז גרגרן ורעבתן וכמה ישהה וישתה שנים מדרך ארץ שלשה מגסי הרוח, וכה"נ סתמא דברייתא בביצה כ"ה ע"ב, אולם לדינא פסקינן כמו בשותה מלא לוגמיו ביוה"כ דהכל לפ"מ שהוא אדם כדתנן בכלים פי"ז מי"א, ומעשה רב מר' ישמעאל ב"ר יוסי שילהי כיצד צולין דאמר לא אמרו בכוסך קטן ויינך מתוק וכרסי רחבה, ובשכר ודאי שיעורו יותר מרביעית כדכ' המג"א סי' ק"ע ס"ק י"ג.

פרק ז

שנים שהיו יושבין על שלחן אחד הגדול שבהן שולח יד תחילה ואח"כ הקטן כו', הנה הכא לא חלקו בין המוציא ובין שאר חלקי אכילה ושתיה, כן אם שניהם אוכלים מככר אחד או כל אחד ככרו בידו כדכ' התוס' בברכות מ"ז ע"א ובפסחים ק"ו ע"א, וע' במה"פ לירושלמי ברכות פ"ו ה"א.

פרק ח

לא ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן עליה שמן כו', הנה כל הדברים דחשיב הכא הוא מטעם גונב דעת הבריות, ובתוספתא ב"ק פ"ז ובמכילתא משפטים פי"ג תניא שבעה גנבים הם הראשון שבכולם גונב דעת הבריות, וע' ירושלמי ע"ז פ"א ה"ג וביד המלך פ"ב ה"ו מה' דעות.

פרק ט

גדול השלום שאפילו עובדין ע"ז ויש שלום ביניהן כביכול אין שכינה יכולה לנגוע בהן שנאמר חבור אפרים עצבים הנח לו כו', במד"ר נח פל"ח סי' ו' הוא בשם רבי, ובפ' נשא פי"א סי' ז' הוא בשם ר' אלעזר בנו של ר"א הקפר וכה"נ בילקוט תהלים רמז תשי"א.

פרק י

בית הכסא נותן מקום זה שנכנס לזה שיוצא בית המרחץ נותן מקום זה שנכנס לזה שיוצא כ"ה גרסת הגר"א ז"ל, והוא תמוה דבירושלמי פ' המניח ה"ה קאמר בהדיא הנכנס למרחץ נותן כבוד ליוצא והיוצא מביה"כ נותן כבוד לנכנס ע"ש, וזה מתאים יותר עם גרסת האגודה המובא בנחלת יעקב ואינו ת"י לעיין בו, אבל כן היא הסברא הפשוטה כדביאר בנחלת יעקב עיין עליו.

פרק יא

אדם הבא מן הדרך נכנס למרחץ הקיז דם ונשתכר ושמש מטתו ע"ג קרקע דמו בראשו, הנה הגר"א ז"ל בנוסחתו שינה מגרסתנו והוסיף קצת ע"ש, ונראה דדחקו לכך עפ"מ דאמרינן בגיטין ד"ע ע"א דכסדרן מת ושלא כסדרן חלש וע"ש תוד"ה חמשה, ולפ"ז בע"כ דגרסא דהתם נכונה דעלה אמרו שם ר' יוחנן ואביי דהסדר מעכב.